

VĖŽYS – PAVOJINGA BULVIŲ LIGA

Yra daugybė gerai žinomų bulvių ligų, bet pati pavojingiausia iš jų – bulvių vėžys, galinti sunaikinti net iki 80 proc. bulvių gumbų derliaus. Lietuvoje ši liga daugeliui yra negirdėta, tiksliau jau spėta pamiršti, nes oficialiai kontroliuojamų šios ligos židinių dabartiniu metu neturime. Paskutiniai bulvių vėžio židiniai buvo nustatyti 1982-1983 metais. Bet yra tikimybė, kad niekam nežinomi ligos židiniai egzistuoja smulkių bulvių augintojų daržuose, kur nuo neatmenamų laikų naujam sodinimui pasilieka tos pačios „skaniausios“ veislės bulvių.

Šią klastingą ligą sukelia mikroskopinis parazitinis grybas – bulvinis raupis (lot. *Synchytrium endobioticum*). Nėra tiksliai žinoma, iš kur kilęs bulvių vėžio sukėlėjas. Manoma, kad į Europą buvo įvežtas su bulvėmis, atgabentomis iš Pietų Amerikos apie 1888 m., o iš čia pasklido po įvairias šalis (aptinkamas 39 valstybėse). Šiuo metu grybas paplitęs ir kituose pasaulio žemynuose. Lietuvoje pirmą kartą identifikuotas 1938 m. Šilalės valsčiaus Drobūkščių kaime šešių valstiečių ūkių bulvėse. Vėliau grybas nustatytas Klaipėdoje, Vilniuje. Antrojo pasaulinio karo metais bulvių vėžys labai išplito ir apie 1970 m. buvo užregistruotas net 22 rajonuose.

Bulvių vėžio sukėlėjas kenkia ne tik bulvių gumbams, bet užkrečia dirvą daugeliui metų. Užkrėstų sklypų dirvožemis tampa netinkamas auginti ne tik bulvėms, bet ir daugeliui bulvinių šeimos augalų. Tai yra: pomidorams, paprikoms, baklažanams ir kitiems, nes šis grybas parazituoja ir minėtuosius augalus.

Pirmieji užsikrėtimo bulvių vėžiu požymiai – tai nedidelės išaugos, pastebimos ant bulvių stiebagumbių ar stolonų. Esant ypač stipriam užsikrėtimui, išaugos gali susiformuoti net ant bulvių virkščių ar lapų. Išaugos ant stiebagumbių pradeda formotis parazitiniam grybui prasiskverbęs į augalo audinius. Pažeistoje augalo vietoje grybas dauginasi ir iš augalo audinių susiformuoja vėžiniai augliai. Augliai gali būti labai įvairaus dydžio: nuo mažo žirnelio iki bulvės stiebagumbio dydžio. Išoriškai jie primena žiedinio kopūsto žiedyną. Pradžioje augliai būna balti, o sendami tampa tamsiai rudos spalvos. Augliai, kurie susiformuoja ant bulvių virkščių ar lapų, būna žalios spalvos. Esant silpnam užsikrėtimui laipsniui, bulvių vėžio požymiai gali būti painiojami su kita bulvių liga – paprastosiomis rauplėmis, kuri nėra tokia pavojinga.

Grybas, sukeliantis bulvių vėžio ligą, yra priskiriamas vidiniams arba endoparazitams. Šio grybo gyvenimo cikle susiformuoja žieminės sporos (zoosporangės), skirtos išgyventi nepalankias aplinkos sąlygas ir kurios šį grybą perneša į naujas teritorijas. Pažvelgę per mikroskopą į žieminę zoosporangę matome, kad ji padengta trisluoksniu apdangalu, padedančiu išgyventi nepalankias žiemos sąlygas. O atėjus pavasariui, kai dirvožemis pakankamai atšyla, žieminės sporos pradeda augti ir jose susiformuoja nuo 200 iki 300 judrių vasarinių zoosporų, kurios ir pažeidžia augalus. Esant ypatingam prisitaikymui išgyventi nepalankiomis sąlygomis, žieminės sporangės gali ilgus metus išbūti dirvožemyje.

Labai svarbu žinoti, kokie pagrindiniai šio kenksmingojo organizmo plitimo būdai. Dažniausiai bulvių vėžio sukėlėjas plinta su užkrėstomis bulvėmis, taip pat ir gėlių svogūnėliais, šakniastiebiais ar sodinukais, auginamais užkrėstame dirvožemyje. Netgi dirvožemis, prilipęs prie sodo įrankių ar avalynės, gali būti naujo bulvių vėžio židinio šaltinis, o sušėrus užkrėstas bulves galvijams, šio grybo sporos virškinimo trakte išlieka gyvybingos, ir mėšlas tampa infekcijos šaltiniu.

Būtina paminėti, kad augalai bulvių vėžiu labiau serga, kai daug metų iš eilės sodinama savo ūkio bulvių sėkla t.y. tos pačios nežinomos veislės bulvės, kurios niekada nebuvo tikrintos fitosanitarijos specialistų, ir nuolatos auginamos toje pačioje vietoje. Toks bulvių auginimas praktikuojamas sodininkų bendrijų sklypeliuose arba šalia privačių namų esančiuose dirbamos žemės ploteliuose.

Esant nors mažiausiam įtarimui, kad bulvės serga vėžiu, tai patvirtinti gali tik Valstybinės augalininkystės tarnybos prie Žemės ūkio ministerijos pareigūnai, atlikę sergančių bulvių gumbų laboratorinę ekspertizę. Nustačius užkrėtimą bulvių vėžiu, laboratorijoje bus ištiriami ir dirvožemio mėginiai iš lauko, kuriame augo užkrėstos bulvės. Užkrėstam laukui bus taikomos griežtos fitosanitarinės kontrolės priemonės, t. y. užkrėstame lauke draudžiama mažiausiai 10 metų auginti bulves ir kitus bulvinių šeimos augalus ir kitų rūšių augalus, skirtus persodinti, aplink lauką nustatoma 50 metrų saugos zona, kurioje galima auginti tik atsparių bulvių vėžiui veislių bulves. Bulvių vėžio židinio kontrolę atliks Valstybinės augalininkystės tarnybos regioninių skyrių pareigūnai. Praėjus minėtam laikotarpiui, Valstybinės augalininkystės tarnybos pareigūnai atliks pakartotinius dirvožemio mėginių tyrimus. Pagal tyrimų rezultatus bus sprendžiama, kokias kontrolės priemones tikslinga taikyti ateityje.

Valstybinė augalininkystės tarnyba, vykdydama šios pavojingos bulvių ligos atsiradimo ir išplitimo prevenciją, prašo visų bulvių augintojų, esant nors menkiausiam įtarimui ir ant savo auginamų bulvių pastebėjus nedidelių keistų-netaisyklingų formų išaugų, primenančių žiedinį kopūstą, būtinai apie tai informuoti Valstybinės augalininkystės tarnybos prie Žemės ūkio ministerijos Fitosanitarijos skyrių (Kalvarijų g. 62, Vilnius, tel. (8 5) 275 4353 arba (8 5) 273 1311, el. paštas info@vatzum.lt). Valstybinės augalininkystės tarnybos prie Žemės ūkio ministerijos pareigūnams nustačius didelio masto bulvių vėžio židinį, apie šios ligos įtarimą nepranešęs asmuo (lauko savininkas) privalės atsakyti įstatymų nustatyta tvarka.

Labai svarbu, kad naujų karantinių organizmų galimas išplitimas būtų griežtai kontroliuojamas, nes Lietuvoje bulvių auginimas užima svarbią vietą žemės ūkio gamyboje, o išplitus šiam kenksmingajam organizmui, dėl jo daromos žalos sumažėtų bulvių derlius ir užkrėsti laukai keliems dešimtmečiams taptų netinkami bulvėms auginti.

Algirdas Raškauskas
Fitosanitarijos skyriaus
vyr. specialistas
Valstybinė augalininkystė tarnyba
prie žemės ūkio ministerijos

Straipsnis išspausdintas laikraštyje „Ūkininko patarėjas“ 2011m. lapkričio 10 d. Nr
132 (2784) 7 psl.